

KEELES JA KIRJANDUSES TUNDSIN END INIMESENA

Heldur Niit 80

Väike-Maarja keelepäeval 27. aprillil 2006 kasutas Heldur Niit oma esinemise pealkirjana küsimust „Kas toimetajaid on vaja?”. See küsimus on ühtaegu siiras ja retooriline. Aga seda võib esitada – ja sageli peab esitama – ka nõudlikult, millele asjatundja ei vasta kunagi keerutamisega. Oluline ongi, kellele Heldur Niidu küsimus Väike-Maarjas oli adresseeritud – igal juhul mitte asjatundjatele, sest vastuses pole kahtlust. Ja loodetavasti mitte ka iseendale, ehkki mõnikord kulub säärane eneseturgutus ära. Ma ei ole märganud, et Heldur Niidu sõnavõtt Wiedemanni keeleauhinna kättesaamisel oleks kuul publikseeritud, ja sellest on kahju.

Toimetaja elukutsele ei ole kehtestatud kutsenõudeid, aga ometigi sarnaneb tema töö vabade elukutsete viljelejate omaga. Toimetaja tegutseb sõltumatult ja enda vastutusel nagu apteeker oma täpsete kaaludega või arhitekt oma veatute tugevusarvutus tega. Tema kutseoskus on logiseva teksti kaadervärk panna toimima nii, et vaba mõttejooks pääseb valla. Hea toimetaja ei ole diktaator, vaid õpetaja, kes mõistab sõnade ja tekstide toime-mehhanisme. See on ka 9. septembril kaheksakümneks saanud Heldur Niidu iseloomustus.

Heldur Niidu toimetajatöö algas Tartu Ülikooli viimasel kursusel aastal 1952, mil Paul Rummo, tollase Eesti Riikliku Kirjastuse ilukirjanduse osakonna juhataja, oli tulnud mõttele hakata uudiskirjanduse põuas välja andma klassikat: süstemaatiliselt, suures mahus ja kiires tempos (muide, samamoodi

tegutsesid tollal ka Välis-Eesti kirjastajad). Oskar Lutsu teoste trükkitoimetamine oli tehtud ülesandeks Johannes Feldbachile, kes aga Venemaa eestlasena siinses kirjanduses ei orienteerunud. Tema asemele kutsuti rahvaluule üliõpilane Heldur Niit, kes lisaks tavapärasele editsioonitööle varustas Lutsu teostesarja esimesed viis köidet (1952–1954) ka järelsõnadega. Heldur Niit vastas oma tööga esimest korda küsimusele, kas toimetajaid on vaja.

Rahvaluule kateedri aspirandina jätkamiseks oli Heldur Niit Eduard Laugaste soovitusel valinud uurimisteenaks Kreutzwaldi muinasjutud. Ent 1951. aastal oli Venemaa vangistusest tagasi Tartusse jõudnud August Annist, kelle samateemaline monograafia oli peaaegu valmis saanud (ilmunud 1966). Heldur Niit jõudis küll kirjutada järelsõna „Eesti rahva ennemuistsetele juttudele” (1953), aga väitekirja uueks teemaks sai Mihkel Veske mahukas rahvalaulukogu Kirjandusmuuseumis. Koostöö Annistiga süvenes hoopis „Kalevala” uue, redigeeritud trüki toimetamisel. Heldur Niit:

„Otsustati teine trükk välja anda, esimese puhul leidis kriitika, et Annisti tõlkes on liiga palju fennisme. Kirjastusel avanes võimalus palgata ka välis-toimetaja. Annist soovitas mind ja kirjastuse direktor Felix Kauba nõustus. See oli ajal, kui me Elleniga [s.o Ellen Niiduga] elasime veel Tartus. Toimetamisega oli sedaviisi: Annist ehitas maja õige lähedal Tartu raudteejaamale. Mina elasin Kastani tänaval Võru tänava poolses

otsas. Annistil oli jalgratas ja kord nädalas või isegi tihemini sõitis ta rattal jaama juurest minu juurde, vaatas minu märkused ja ettepanekud üle ja sa ei kujuta ette, missuguse käbedusega ta parandas, otsis eestikeelseid vasteid – ma ei ole kedagi näinud sellise kiirusega töötamas. Regivärss oli tal nii käe sees, et ta suutis seda teha mängeldes. Jumal tänatud, et sattusime kuidagi väga ühele lainele.”

Aspirantuuraja lõppedes aastal 1955 kolisid Heldur ja Ellen Niit Tallinnasse. Ellen Niit kutsuti 1956. aastal tööle Kirjanike Liidu luulekonsultandina Tallinnasse ja Heldur Niidul oli eestkostjaid (Evi Prink) Keele ja Kirjanduse Instituudis. Heldur Niit:

”Endel Sõgel teadis minust ja osutas suuremeelsust. Sõgel avaldas ühe eesti kirjanduse õpiku ja seda arutati Tartus. Ta oli ise kohal, me võtsime selle üsna kriitiliselt ette, aga sellest hoolimata Sõgel helistas, et tahavad mind KKI-sse võtta. Ma muidugi tulin instituuti, ülesandeks kirjutada ülevaade „Очерк эстонской литературы”. Moskva targad tulid lugema ja leidsid, et nii ei lähe mitte. Ja samal ajal hakati Valguses tegema seda punaste kaantega entsüklopeediat – ENE-t. Nendel oli vaja meest, kes oleks nõus hakkama sellega tegelema. Sõgel saatis mind suure õnnetundega kirjastusse. Olin esimene töötaja, kes võeti entsüklopeediat tegema.”

See oli aastal 1963 ja oli naiivne ettekujutus, et kui entsüklopeedia märksõnastik on valmis, suudab kirjastus kerge vaevaga panna vabatahtlikud kaastöölised tootma sõnaartikleid rangelt etteantud mahus. Seekord oli kasu Moskva „Большая советская энциклопедия” toimetusest, kelle abiga suudeti siinses keskkomitees tõestada, et ilma korraliku toimetusega asi äpardub. Heldur Niidu tegutsemisväljaks sai keel ja kirjandus KIKU-s, kirjanduse ja kunstide osakonnas. Heldur Niit:

„Keel ja kirjandus jäi minu toimetada ja Sõgel oli nn ühiskondlik inspektor. Jumal kui palju jama oli. Teise kõite valimine venis ja venis – eesti kirjanduse artiklit ei saanud selliseks, et Olaf Utt oleks alla kirjutanud. Ei tohtinud näiteks mainida Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumängu”, mis oli ilmunud 1968 Loomingu Raamatukogus. Peatoimetaja Gustav Naan otsustas teksti anda Lembit Remmelgale. Remmelgas oli Tšehhis käinud kriitilistel aegadel ja temast oli jäänud hea mulje, suhtlesime ka perekondlikult. Lähen Remmelgalt teksti ära tooma ja kas tead – Remmelga märkused on veel hullemad kui Uti omad. Mina vihas-tasin vist nii nagu ei kunagi hiljem. Rääkisin Naanile ja asi läks uuesti Uti kätte: ta esitas kümme nõudmist, mõned neist rahuldasime ja ta siiski andis allkirja.”

Heldur Niit lahkus entsüklopeedia toimetusest 1972. aastal pärast seda, kui ei õnnestunud kaitsta korralikku artiklit Oskar Looritsast. Heldur Niit:

„Ma olin rääkinud Olev Jõega ja ta ütles, et jäta see entsüklopeedia kus kurat ja tule ajakirja juurde. Nii lõppes kümneaastane töö ENE-s ja läksin Keelde ja Kirjandusse, kus kahjuks ei saanud 35 aastat täis. Jah, seal tundsin ma ennast inimesena. Olen patustanud, et olen kirjastustele kole palju teinud, oleksin pidanud rohkem Keelele ja Kirjandusele pühendumat.”

Kvantitatiivselt on toimetaja tööd raske mõõta ja seetõttu jääb see enamasti varjatuks, autori ja toimetaja vaheliseks asjaks. Umbkaudu võib hinnata, et Heldur Niidu käe all on ainuüksi Keele ja Kirjanduse toimetuses mõtteküpsiks saanud vähemalt 800 artiklit rohkem kui 8000 ajakirjaleheküljel. Toimetamistöö mahtu ning kvaliteeti on võimalik hinnata, kui analüüsida tekstoloogiliselt originaalkäsikirja selle toimetatud versiooniga. Lihtsam moodus on jälgida autorite reageeringut: Heldur Niidu tööle on aastakümnete vältel hin-

nangu andnud tema paljude autorite tänusõnad. Olgu siia lisatud ka kolleegide omad Keele ja Kirjanduse toimetusest läbi aegade – õpetajale, kaasamõtlejale, eeskujule.

Ja, Heldur – ära jäta unarusse Lõnnroti Eestist saadetud kirjade publitseerimist!

MART MERI

VANAD JA UUED TUULED SOTSIOLINGVISTIKAS

Nagu eelmised oli ka 17. sotsiolingvistika sümposiumion üpris mitmekesine ja kirju nii käsitletud teemade kui osalejate poolest.¹ Sümposiumion toimus seekord Amsterdamis 3.–5. aprillini. Eesti oli tänavu esindatud kahe sotsiolingvistiga, nimelt siinkirjutajatega.

Sümposiumioni teema oli sotsiolingvistika mikro- ja makroseosed, kuid et tegemist on äärmiselt heterogeense alaga, millel puudub ühine paradigma ja metodoloogia, jääb selgusetuks, kuivõrd ja kui palju kõnealuseid seoseid puudutati. Plenaarettekandeid oli viis. Jasone Cenoze (Hispaania, Baskimaa) kõneles mitmekeelse hariduse mudelistest ja probleemidest. Charles Goodwin (USA) arutles kõneleja ja kuulaja rolli üle, kritiseerides Chomsky kuulsat ideaalse kõneleja–kuulaja abstraktsiooni ja väites, et suhtlemine on oma olemuselt multimodaalne (s.o kõnele lisanduvad mitteverbaalne suhtlemine, kehakeel jms). Helen-Kelly Holmes (Iirimaa) esitas oma arusaama turunduse keelest, käsitledes tuntud kaubamärke, kaubanduskette ja kohalikke kaupu. Variatsioonistliku sotsiolingvistika rajaja William Labov (USA) kõneles sotsiolingvistilisest muutujatest. Ettekanne oli neile, kes variatsioonistliku sotsiolingvistikaga ei tegele, päris raskesti jälgitav, sest suurema osa sellest hõlmas statistika. Pieter Muyskeni (Holland) plenaarettekannet oli pühendatud Boliivia ohustatud keelte dokumenteerimisele.

Et korraga toimus 18 paralleelsektiooni, tööpada ja ümarlauda, on võimatu kõike ammendavalt kirjeldada. Üle-

vaate autorid osalesid kahes tööpajas. Koostöös Ad Backusega (Holland) korraldas Anna Verschik tööpaja teemal „Atraktiivsus: empiirilised ja teoreetilised perspektiivid”. Tähelepanu all oli atraktiivsuse mõiste, mis aeg-ajalt figureerib keelekontaktidest johtuvate muutuste uurimustes ja millele on püüdnud konkreetsema sisu anda Lars Johanson. Avaettekandes esitasid A. Backus ja A. Verschik ülevaate koodikopeerimise mudelist ja atraktiivsuse kohast selles. Seza Doğruöz (Holland) analüüsis hollandi konstruktsiooni kopeerimist Hollandi türgi keelde, rõhutades, et tegemist pole hollandi morfosüntaksi, vaid pigem konstruktsioonide kopeerimisega. Carol Myers-Scotton ja Janice Jake (USA) rääkisid piirangutest, mis nende meelet mõjutavad atraktiivsust. Dieter Halwachs (Austria) rakendas koodikooperimise mudelit mustlaskeele variantidele, osutades, et koodikooperimise mudel seletab päris hästi seda, mis neis keelevariantides toimub. Anastassia Zabrodskaja kõneles eesti pragmaatiliste partiklite atraktiivsusest ja vene keeles kasutamisest, jõudes järelduseni, et pragmaatilised partiklid ei põhjusta lause ega vestluse piires vene keelelt eesti keelele üleminekut. Samuti ei määra need lause maatrikskeelt.²

Mark Sebba (Suurbritannia) korraldatud tööpajas tutvustati uusi lähene-misi kirjalikule koodivahetusele ja mit-mekeelsetele tekstidele. Seni on koodivahetust käsitletud pigem suulise keele uurimise kontekstis. M. Sebba on vii-

¹ Sümposiumioni ajakava ja teesid on aadressil <http://www.meertens.knaw.nl/ss17/>.

² Sümposiumionil tutvustatud uurimus on osa projektist „Uus eesti keele ja kakskeelse õppe süsteem Tallinna Ülikoolis”.

mastel aastatel tegelnud ka sarnase alaga, ortograafia sotsiolingvistikaga. Ettekandega esinesid Carla Viviane Jonsson (Stockholm), kes keskendus koodivahetusele ilukirjanduses ning kultuuri ja identiteedi kujundamise küsimustele, Sirpa Leppänen (Jyväskylä), kes arutles keelelisest ja muust hübriidiseerimisest Internetis, Shahrzad Mahootian (USA), kelle teema oli kahekultuuriline identiteet; Cecilia Montes-Alcalá (USA) tutvustas hispaania-inglise koodivahetust kaksikidentiteediga kirjanike loomingus. Mainitud ettekanded puudutasid kirjaliku koodivahetuse pragmaatilist ja sotsiokultuurilist aspekti, Mark Sebba ise kõneles pigem lingvistilisest analüüsist.

Normann Jørgenseni (Taani) ja Vally Lytra (Suurbritannia) korraldatud töötuba „Mitmekeelsus ja identiteetid kontekstis: türgikeelsed noored Euroopas” andis ammendava ülevaate Euroopa riikides elavate noorte türklaste identiteediküsimusest. Mehmet-Ali Akıncı (Prantsusmaa) esitas laiaulatusliku uuringu tulemused, mille käigus selgusid türgiprantsuse informantide kooli ja koolivälise lugemiskogemuste seosed nende demograafiliste muutujatega. Keskendukes türgikeelsete noorte keeletarvitusele ja identiteedi konstrueerimisele, näitasid Taşkın Baraç ja Vally Lytra (Suurbritannia) keeleressursside rakendamisvõimalusi: kas kasutatakse türgi, Küprose türgi või muid regionaalseid variante. Margreet Dorleijn ja Jacomine Nortier (Holland) vaatlesid türgi ja maroko keelekogukondi, mis suuruse, kultuuriliste ja religioossete väärtuste, elukoha, sotsiaalsete ja majanduslike tingimuste poolest on omavahel võrreldavad, kuid mille identiteetide säilitamise aste, koduleelise funktsioonid ja koodivahetusstrateegiate rakendamise erinevad märgatavalt. Tözün İssa (Suurbritannia) kirjeldas Suurbritannia türgi immigrantide teise ja kolmanda põlvkonna esindajatest üliõpilaste kultuurilisi, sotsiaalseid ja poliitilisi vaateid ning ka nende hariduslikke püüdlusi. Nor-

mann Jørgensen uuris polülingvistilisi malle, mida rakendavad türgi-taani kooli õpilased Taanis ja türgi kooli õpilased Türgis. Ta võttis vaatluse alla ka türgi grafiti Euroopa ja Türgi linnades. Tuginedes pikaajalisele etnograafilisele uuringule ja biograafilistele intervjuudele, kirjeldas Inken Keim (Saksamaa) Mannheimis elavate türgi tüdrukute grupi biograafilisi protsesse ning identiteedi astmelisi muutusi. Ühendades keelevalikute kvantitatiivse uurimise vestluste kvalitatiivse mikroanalüüsiga, näitas Janus Spindler Møller (Taani), kuidas informandid räägivad türgi ja taani keelt vaheldumisi, kasutades aegajalt ka inglise ja saksa keelt ning minnes sujuvalt üle keelelt keelele.

Kate Pahl (Suurbritannia) arutles laste multimodaalsete mitmekeelsete tekstide analüüsivõimaluste üle. Kolme aasta jooksul külastas uurija informantide kodusid, kogus tekste, viis läbi intervjuusid, tegi pilte jne. Etnograafiline vaatlus andis hea võimaluse jälgida, kuidas multimodaalsed objektid kujunesid ajal, mil laps reisis Türgi ja Londoni vahel.

Aneta Pavlenko (USA) korraldas töötua „Mitmekeelsus endistes Nõukogude Liidu riikides”, mille käigus arutleti keerukate küsimuste üle: mis juhtub, kui riigikeel, mida räägib enamik elanikkonnast, kaotab oma staatuse ja ühe ööga muutub etnilise vähemuse keeleks? mis saab juhul, kui uut riigikeelt räägib alla poole riigi elanikest? kas keelepoliitika ja keeleseadused võivad avaldada mõju elanikkonna keelteoskusele? kas keelepoliitika ja keeleseadused suudavad kujundada uusi rahvuslikke ja keelelisi identiteete? A. Pavlenko sõnul tõi 1991. aastal toimunud Nõukogude Liidu rahvaste vabanemine endaga kaasa unikaalse „kontrollitud eksperimendi”, tänu millele võivad uurijad jälgida, mis toimub endistes NSV Liidu riikides, kuidas püütakse kunagisest ühtsest poliitilisest süsteemist üle saada ja uusi rahvusriike ehitada. Jean-Bernard Adrey

(Suurbritannia) analüüsis postkolonialismi terminit: mis ulatuses saab seda kasutada, et aru saada Läti tänapäevast sotsiopolitiilisest ja sotsiolingvistilisest olukorrast. Et Moldova pakub hetkel väga palju võimalusi tasakaalustatud rumeenia-vene kakskeelsuse väljakujunemiseks, on Matthew Ciscel (USA) uurinud kakskeelsuse makro- ja mikro- tasandi seoseid. Dilia Hasanova (USA) vaatles mitmekeelsuse tagajärgi mitmekeelses ja multikultuurilises Usbekistanis. Svitlana Melnyk (Ukraina) väitis, et Ukraina sotsiolingvistiline situatsioon on ainulaadne ja vastuoluline. *De iure* on see riik ükskeelne, riigikeeleks on ukraina keel. *De facto* iseloomustab seda laialt levinud ukraina-vene kakskeelsus. Need kaks keelt võitlevad omavahel, et saada endale teatud nišš eri eluvaldkondades. Juldyz Smagulova (Suurbritannia) rääkis, kuidas Kasahstani valitsus püüab propageerida uut kasahstani identiteeti ja veenda elanikke, et kasahhi keel on legitiimne riigikeel ning et selle oskus annab materiaaletele ja sümbolsetele ressurssidele parema juurdepääsu. Anna Verschik ja Anastassia Zabrodskaia tutvustasid Tallinnas ja Ida-Virumaal esinevaid kakskeelse vestluse malle, tõstes esile selle regionaalseid iseärasusi. Analüüsides mikrotasandi suhtlusallem, jõudsid nad järelduseni, et eesti keele valikut mõjutavad vanus, haridustase, naabrid ja teised sotsiaalsed tegurid.

Väga hariv oli keelemaastike sektioon. Eliezer Ben-Rafael ja Miriam Ben-Rafael (Iisrael) keskendusid transnatsionalismile keelemaastikes, lähene-

des teemale nii mikro- kui ka makrotasandilt. Kuigi Iisraeli elanikud oskavad paljusid keeli, suudeti seal kehtestada olukord, kus heebrea keelt aktsepteerivad ja kasutavad kõik. Mõningad grupid (nagu araablased, ultraortodokssed juudid, etioopia juudid, immigrandid endisest Nõukogude Liidust) kasutavad aga omavahelises suhtluses emakeelt. Durk Goyter ja Marieke Hanenburg (Holland) uurisid Leeuwardeni/Ljouwert linnas esinevat keelte paljusust ning turistide ja kohalike suhtumist sellesse. Selgus, et kohalikud inimesed ei teadvustagi keelte esinemissagedust, turistidel oli aga avalikel siltidel üldse raske eristada hollandi, friisi ja saksa keelt. Loulou Edelman (Amsterdami ülikool) esitas huvitava ettekande teemal „Siltide keeled hollandi kaubanduskeskustes”, vaadeldes türki, araabia ja teiste immigrantkeelte kasutamist. Sellele sektioonile järgnesid ettekanded üldisemal teemal „Keelemaastik ja kontakt”. Carla Bagna, Monica Barni ja Massimo Vedovelli (Itaalia) tutvustasid Siena näitel, kuidas immigrantkeeled muudavad linna. Jennifer Leeman ja Gabriella Modan (USA) analüüsisid keelemaastiku sümbolset ma- janduslikku tähendust.

Sotsiolingvistika uusimaid, aga ka vanu tuuli saab järgmine kord tunda 18. sotsiolingvistika sümposiumil, mis toimub 1.–4. septembrini 2010. aastal Inglismaal Southamptonis.

ANASTASSIA ZABRODSKAJA,
ANNA VERSCHIK

EMAKEELE SELTSIS

10. aprillil toimus Tartus Emakeele Seltsi kõnekoosolek teemal „Keelelised elulood ja suhtlusvõrgud”. Peeti kolm ettekannet.

Anna Verschik (TLÜ) andis ülevaate keeleliste elulugude teooriast ja uurimisvõimalustest. Keeleline elulugu on

kaasvestlejale või intervjuueerijale mõeldud narratiiv keelejuhi kogemustest, mida tal erinevate keeltega on elu jook- sul olnud. Narratiiv ei pruugi olla ainult suuline. Seega võivad keelelised elulood olla 1) suulised narratiivid; 2) kirjalikud narratiivid: päevikud, isik-

likud märkmed; 3) trükis avaldatud kirjalikud narratiivid (memuaarid). Keelelistest elulugudest võib teada saada ka midagi sellist, mida keelejuht endale ei teadvusta, näiteks spontaanse keeleomandamise kohta keskkonnast, suhtlusest, televisioonisaadetest, kusjuures keelejuht ei aimagi, et valdab mingil määral mõnda keelt (on ilmnenud, et paljud Šveitsi sakslastest suudavad suhelda itaalia keeles, mida nad kunagi pole õppinud koolis, õpetajaga, kursustel ega muul formaliseeritud viisil). Peale selle saab juurdepääsu mitmekeelse isiku sisemaailma: on võimalik avastada uusi seoseid (nt erinevate keelte ja emotsioonide vahel), samuti on keelelised elulood tänuväärne allikas ajaloolisele sotsiolingvistikale. Keelelistes elulugudes võib avalduda vähemalt kolme tüüpi reaalsus: tekstireaalsus (informatsioon, mis tuleb vahetult keelejuhi jutust, mida omakorda võivad mõjutada eksisteerivad keeleideoloogiad, keelejuhi enda tõekspidamised jms), elureaalsus (sündmused, faktid, mida tuleb vaadelda ajaloolises ja sotsiolingvistilises kontekstis) ja subjektiivne reaalsus (keelelises eluloos üleskerkivad motiivid ja teemad). Keeleliste elulugude uurimisel on oluline neid reaalsusi eristada.

Kristiina Praakli (TÜ) ettekanne käsitles võrgustikuanalüüsi ja selle rakendamist keeleteaduses. Suhtlusvõrgustik kujutab inimestevahelisi sotsiaalseid sidemeid, mille omaduste kaudu võib tõlgendada võrgustiku liikmete sotsiaalset käitumist. Võrgustikuanalüüsi uurimisobjektiks on inimese suhted teiste inimestega, nende suhete kaudu moodustuva võrgustiku struktuur ja selle omadused. Sotsiaalsete võrgustike analüüsi põhieesmärk on leida vastus küsimusele, mil määral mõjutavad erinevad võrgustikustruktuurid ja nende koostis võrgustiku liikmete sotsiaalse käitumise (sh keelelise käitumise) varieerumist ja muutumist. Sotsioloogide ja antropoloogide töödest mõjustatuna jõudis võrgustikuanalüüsi 1970. aastatel sotsiolingvistikasse.

Varem olid sotsiolingvistid väitnud, et inimese keeletarvitus sõltub tema vanusest, soost, päritolust ja sotsiaalmajanduslikust staatusest. Kuid leidis kogukondi, kus ühesuguste sotsiaalsete parameetritega keelejuhtide idiolektides oli suuri erinevusi. Võrgustikuanalüüsi kasutamine on andnud üksikute erinevuste seletamisel häid tulemusi. Mida tihedamad ja mitmetahulisemad kontaktid võrgustikku kuuluvate inimeste vahel on, seda sarnasem on nende keelekasutus. Kuigi võrgustikuanalüüs aitab informantide keelelisele käitumisele seletust leida, ei selgita see siiski kõiki erinevusi, tuleb arvestada ka muid võimalikke tegureid, nagu indiviidi keelehoiakud ning massimeedia mõjud. Võrgustikuanalüüsi on keeleteaduses rakendatud keele varieerumise ja muutumise, kakskeelsuuringutes keele säilitamise, keelevahetuse ja keelevalikute väljaselgitamiseks, aga ka koodivahetuse ning teise keele omandamise uurimustes.

Mari Metsa (TÜ) ettekanne „Suhtlusvõrgustikest kahes Ida-Võrumaa külas” käsitles 1990. aastate esimese poole võru kõnekeelt, vastandades eesti ja võru mineviku partitsiibi tunnuseid. Mõlema küla puhul ilmnes, et võrgustikuga nõrgemalt seotud informantidel esines *nud*-tunnust rohkem kui võrgustikuga tugevalt seotud keelejuhtidel. Võrgustikuga seotuse aste korreleerus informandi haridustaseme ja sooga: keskeri- ja kõrgharidusega keelejuhtidel oli rohkem kohaliku võrgustiku välistest kontakte, samuti oli osa mõlema küla meestest töötanud pikemat aega väljaspool kohalikku piirkonda. See avaldus ka nende keeletarvitusel.

16. mail toimus Tallinna Ülikoolis kõnekoosolek teemal „Keel ja emotsioonid”. Ettekandeid oli kolm.

Ene Vainik (EKI) pidas ettekande „Kehaosad eesti keele piltlikes emotsioonikirjeldustes”. Kõneleja andis ülevaate, kuidas emotsioone kehaosade abil kontseptualiseeritakse. Ülekande

tüüpidest on uurimuse järgi ülekaalus metonüümia (51%; nt *kulmu kergitama*), järgnevad metafoor (31%; nt *veri hakkab keema*) ja põiming (18%; nt *hari läheb punaseks*). Kogutud emotsioonikirjeldustes oli esindatud 45 kehaosa nimetust 310 väljendis. Leidub nii sisemisi (*süda, veri, närv*) kui ka väliseid (*huuled, mokad, silmad, pea*), aga ka loomade kehaosi (*sarv, saba, hari*). Kehaosad võivad väljendada kas mitut emotsiooni (nt *nägu* hirmu, häbi, muret, rõõmu jne) või vaid üht emotsiooni (nt *selg* ja *rusikas* viha). Emotsiooniväljendused on samuti seotud paljude kehaosadega (nt hirmu puhul *süda, veri, hambad, põlv* jne), aga mõni emotsioon ainult kindla kehaosaga (nt *nina* ja vastikus).

Hille Pajupuu ja Rene Altrovi (EKI) ühisettekanne „Eesti emotsionaalse kõne korpuse nähtavad ja nähtamatud küljed” tutvustas eesti emotsionaalse kõne korpust, selle eesmärke ning eripära teiste analoogsete korpustega võrreldes. Peale tajutesti on korpuse iga lause emotsiooni lastud määrata ka ainult teksti põhjal ilma heli kuulamata. Kuulamistesti ja lugemistesti tulemuste võrdlus annab lausete kohta täpsema teadmise. Eristuvad laused, kus emotsiooni kannab ainult hää, ning

laused, milles emotsiooni tajumist mõjutab tekst. Korpuse seda osa, kus emotsioon peitub akustikas, mitte tekstis, saab kasutada kõnesünteesi akustiliseks baasiks. Nende lausete osa korpusest, mille emotsiooni tajumist mõjutab tekst, annab võimaluse uurida, kuidas kirjaliku teksti põhjal emotsioon ära tuntakse, milline on nende lausete süntaks, sõnavara jne.

Viimasena kõneles Anni Oja (TLÜ) teemal „Emotikonid ja nende funktsioonid eestikeelses virtuaalsuhtluses”. Ta andis ülevaate emotikonidest ja nende kasutusest *Rate.ee* põhjal. Emotikonid on kasutusel alates 1982. aastast, uuritud on neid seni vähe. Emotikone liigitatakse sisu järgi: rõõmu, positiivset emotsiooni väljendavad, nt :), :D, :H); kurbust, negatiivset emotsiooni väljendavad, nt :S, :X, :Z). Eestisse on üle võetud lääne emotikonid (näiteks jaapani emotikonid erinevad neist oluliselt). Levinumad on naeratused, tagaplaanil kurbust näitavad emotikonid. Naised tarvitavad emotikone meestest ja nooremad inimesed üle 40-aastastest ning Interneti-suhtlust alustavatest lastest oluliselt sagedamini.

MARE SEPP,
ANNIKA HUSSAR

NOORTE HÄÄLED 2008

23. ja 24. aprillil 2008. aastal toimus Tartus igakevadine noorte etnoloogide ja folkloristide konverents „Noorte hääled”. Eesti Rahva Muuseumi (alates 1999. aastast on seal korraldatud noorte etnoloogide konverentsi „Etnoloogia hääled”) ja Eesti Kirjandusmuuseumi (kus on alates 1978. aastast toimunud noorteadlaste kevadsessioon) koostöös toimus konverents juba kolmandat korda.

Kahel päeval toimuv konverents annab noortele uurijatele ideaalse võimaluse esineda ning oma uurimistemat tutvustades saada tagasisidet laie-

malt publikult kui lihtsalt juhendaja ja kaastudengid. Esimesel päeval esinesid peamiselt etnoloogiaüliõpilased ja teisel päeval folkloristikaüliõpilased. Selline jaotus võimaldas säilitada teatavat temaatilist ühtsust.

Esimesel päeval oli üheksa ettekanne ja kolm sessiooni. Maarja Kaaristo (TÜ) rääkis kodulooma erinevatest defineerimisvõimalustest sotsiaalteadustes, vaadates lähemalt, kuidas on inimeste ja loomade vahelisi suhteid käsitletud eri aegadel. Kaspar Jassa (TÜ) tekitas oma ettekandega „Diskur-

sus kui fiktsioon” diskussiooni kaasaegse etnoloogia kultuurikäsitlemise probleemide üle. Ta näitas ühe hiljutise artikli varal, kuivõrd keeruline on teadlastel uuritavaid olemuslikult mõista, nentides samas, et see ei peagi olema eesmärk omaette. Kadri Veermäe (TÜ) uurib peamiselt eluloointervjuude ja küsitluste põhjal nn uute väliseestlaste kohanemist uutel kodumaadel. Sakamaal ja Rootsis elavate eestlaste näitel rääkis ta mõningatest kohanemise aspektidest ja nende inimeste praegusest suhestumisest Eestiga.

Kristiina Porila (Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus) analüüsis Ruja ja tema 1970. aastate loominguga kohta tollases ja praeguses Eesti kultuuris. Ta jõudis järeldusele, et ansamblit nähakse tänapäeval eelkõige kui nn sõnumitoojat ja protestivaimu kandjat, mis väljendub nii nende muusikas, keelekasutuses, muusikute imagos kui ka laulutekstide sisus. Veinika Västriku (TÜ) rääkis ühest avaliku ja privaatse ala kokku puutepunktist Nõukogude Eestis: kangakudujatest ja kangakudumisest. Tollaseid kangakudujaid intervjuuerides on ta püüdnud leida vastuseid, missugused olid tollased ettekirjutused ja võimalused selle juures endaks jääda, oma loomingulisust väljendada. Kairi Järve (TLÜ) ettekanne käsitles ilmalikku matusekombestikku ja selle juurutamist võimude poolt Nõukogude Eestis. Sel ajal sai seni privaat sfääri kuulunud matustest ühiskondlik asi, moodustati tavandinõukogud ja koolitati välja ilmalikud matjad, igaviku asemel hakati rõhutama surnu maapealset elu, töökust ja panust nõukogude ühiskonda.

Viimase sessiooni ettekanded olid pühendatud soome-ugri kultuuride uurimisele. Jaanika Jaanits (TÜ) analüüsis lähtuvalt Bourdieui kapitalide teooriast Ežva komide argielu muutusi pärast nõukogude perioodi. Ta kõneles töötusest ja inimeste varasema sotsiaalse kapitali (nt kasulikud suhted) vähenemisest. Samas nentis ta teatavat elatustaseme kasvu ja religiooni kui

kultuurilise kapitali tähtsamaks muutumist viimastel aastatel. Piret Koosa (TÜ) analüüsis oma ettekandes viimasena nimetatud aspekti lähemalt. Ta rääkis komide, täpsemalt Ust-Kulomi elanike ja sinna tööle asunud uue kirikuõpetaja vastastikustest ootustest. Ljudmila Jamurzina (TÜ) rääkis eneserefleksiooni kaudu traditsioonilise mari pere lastekasvatuse eripäradest. Ta tõi välja moraalsed ja eetilised tõekspidamised (looduse ja jumala austamine, range distsipliin) ning majanduslikud ja religioossed tabud, mis kõik on maride identiteeti tugevalt mõjutanud ja sellega ühtlasi raskendanud nende kohanemist kaasaegses linnakeskkonnas.

Teise päeva avaettekande pidas Reena Purret (TÜ). Ettekandes vaadeldi kartuli kasutamist rahvameditsiinis. Kartuliga on ravitud mitmesuguseid haigusi soolatüügastest hambavaluni. Sage li on raviprotseduuriga kaasnenud ka maagiline toiming: näiteks on pärast haige koha puudutamist kartuliga see ära visatud, et haigus kaoks koos kartuliga. Ka tänapäeval kasutatakse kartulit väga paljude haiguste raviks, seda tunnustatakse ka tavameditsiinis.

Mairi Kaasik (TÜ) rääkis imeminasjutust „Taevane tare”, mis on Setumaal tuntud ka Oakese-jutuna. Esineja keskenduski just setu traditsioonile, kus jutt on tuntud siinamaani, samas kui mujalt Eestist üleskirjutused peaaegu puuduvad. Rahvusvaheliselt on minasjutul enim ühisjooni jututüübiga „Jack ja oavars” (ATU 328A), kuid silma hakkavad ka olulised erinevused. Analüüsides jutust esinevaid motiive ja tegelasi, püstitas M. Kaasik küsimuse, mis võiks olla Eesti süžee tüübinimi, kuhu ta kuulub ning arutles laiemalt tüpologiseerimise probleemide üle.

Jutupärimust käsitles kohajuttude põhjal ka järgmine esineja Liis Reha (TÜ), vaadeldes kummituslugusid Kolga mõisa hobigiidi Ulvi Meieri repertuaaris, kelle jutuvaramusse kuulub umbes 15 kummituslugu. Ta on neid kogunud, suheldes Kolga mõisa pärija-

te, Stenbockide suguvõsa järeltulijatega, samuti lugenud raamatutest jm. Tuntud Kolga giid on tõeline jutuvestja, kes kohandab lood endale sobivaks ja kelle looming muutub ning täieneb.

Uut suunda humanitaarteadustes esindas Karl-Erik Kirschbaum (TÜ), kes kõneles teemal „Võõras „teine” eesti folkloristikas”. Keerulise pealkirjaga tahtis esineja öelda, et senini on küll eesti folkloristikas võõra mõistet mainitud, seda enamasti võõrast etnilist gruppi või rühma vaadeldes, pole aga seda defineeritud ega laiemalt kasutatud. Mõiste piiritlemine on aga tähtis, sest sel on väga palju tähendusvälju ning erinevates distsipliinides kasutatakse mõistet *teine* omamoodi. Esineja pakkus välja ka mõned klassikalised definitsioonid.

Mari Sarv (ERA) tutvustas Internetiportaali Orkut. Ta kaardistas rahvaluuleilminguid Orkuti eestikeelsetes kommuunides. Interneti-keskkonnal on oma spetsiifika, oma suhtlusviis, mis erineb tavasuhtlusest. Esineja ärgitas kuulajaid arutlema küsimuse üle, kas ja kuidas tuleks sedalaadi Interneti-ainest rahvaluulearhiivi koguda, ja kui tuleks, siis millisel kujul seda teha.

Marion Selgall (Eesti Pärimusmuusika Keskus) kõneles oma lauluõpetamise käigus läbiviidud katsest. Ta andis viiele vabatahtlikule õpilasele laulutunde, et kummutada arvamust, nagu jaguneksid inimesed kaheks: ühed oskavad laulda, teised mitte. Laulutunnid tuginesid eesti vanemale rahvalaululisele materjalile. Laulmisoskus on inimese puhul arendatav, tuleb vaid anda võimalus. M. Selgalli arvates võimaldavad eesti vanemad rahvalaulud hästi arendada laulmisoskust, sest traditsioon ongi jälgendamine, esitus ja esitamine aga õpitav.

Anneli Palmet (Eesti Teatri- ja Muusikaakadeemia) käsitles levimuusika seost Kanada eestlaste etnilise identiteediga. Eestist Teise maailmasõja tulemusena emigreerunud lapsi püüti mitmel moel kasvatada eestlasteks, samal ajal neid uude ühiskonda integreerides.

1960.–1970. aastatel andsid Kanada eestlased välja mitmeid levimuusikaplaate, mis said väga populaarseks (nt ansambel Külapoisid 1979. aastal Torontos). Plaatidel kõlasid rahvalikud ja kantristiilis laulud, aga ka koduigatsust ja nõukogudevastasust käsitlevad lood. Levimuusika abil väljendati oma Eesti identiteeti, Eesti päritolu, stiililt ja muusikaliselt keelelt oli aga tegemist lööklauludega, mis ühendasid lauljaid tänapäevaga, nende Kanada identiteediga.

Hästi haakusid omavahel ettekanded Skandinaaviamaade ja Iiri muistenditest. Siiri Tomingas-Joandi (TÜ) tutvustas Skandinaavia vahetatud lapse lugusid, kus haldjad vahetavad oma lapsi inimlaste vastu, kusjuures vahetatud lapsed on sageli ebanormaalse välimuse ja käitumisega. Tegemist on laialt levinud süžeeaga. Teadlased on üritanud leida ratsionaalseid seletusi, mis võisid peituda uskumuste taga, nt mitmed haigusseisundid, mis muudavad laste välimust. Reesi Poom (TÜ) jätkas iiri haldjapärimuse näitel haldjate ja inimeste suhete vaatlemist. Äratuntavad on mitmesugused erinevad kihistused: kristlike mõjude kõrval võib leida ka vanade keltide usukujutelmi.

Stendiettekanded esitasid Merlin Lõiv ja Eda Pomozi (TÜ). M. Lõiv vaates kirmaseid tänapäeva Setumaal, pakkudes illustratsiooniks fotosid. Kuigi kõrvuti vanade laulude ja pillilugudega kõlavad kirmastel ka uuemad viisid, seovad kaasaegseid pidusid vanema traditsiooniga mitmed jooned, nagu karguse-tantsimine, setukeelne laulmine ning improviseerimine laulmisel. E. Pomozi vaates piparkooke kui armastuse sümbolit ungari rahvakultuuris. Peale jõulude valmistatakse Ungaris rikkalikult kaunistatud piparkooke ka lihavõteteks, samuti püsib tava kinkida piparkoogisüdameid pulmadeks. Paiguti on piparkoogitraditsioon säilinud Ungaris tänapäevani.

MARLEEN NÖMMELA,
ASTRID TUIISK

LÜHIKROONIKA

• 29. ja 30. augustil toimus Tartus Eesti Kirjanike Liidu Tartu osakonna, Eesti Kirjanduse Seltsi, Eesti Kirjandusmuuseumi ja Tartu Ülikooli Raamatukogu korraldusel konverents „Juhan Viiding, eesti luuletaja”. Esimesel päeval esinesid Elo Viiding („Juhan Viidingu eitamine”), Rein Ruutsoo („Noor Juhan Viiding”), Mihkel Kaevats („Juhan Viiding: artistlikkus väljaspool lava”), Hasso Krull („Lapsena televisioonis”), Andres Langemets („Pauside vajadus: luuletamine kui rääkimine, aga ka laulmine ja vaikimine”), Arne Merilai („Üdi siirdamine”), Mart Velsker („Juhan Viidingu teisitiolemine”), Kersti Unt („Taustapilte segastest seitsmekümendatest”), Doris Kareva („Tühi tool”). Toimus ka Ilmamaa kirjastuse värske teose, Mari Tarandi mälestusteraamatu „Ajapildi sees. Lapsepõlv Juhaniga” esitlus. Teisel ettekandepäeval astusid üles Joel Sang („Krauklis ja Ivan Orav”), Laura-Madleen Vaarik („Jüri Üdi Krauklise-luuletused psühhoanalüütilise pilgu läbi”), Marja Unt („Juhan Viiding ja 1970. aastate luuleüdi”) ja Jaan Kivistik („Jüri Üdi, seitsmekümendate sentimentalismi pühamees”).

• 10. septembril toimus Õpetatud Eesti Seltsi ja Akadeemilise Ajalooseltsi ettekandekoosolek „Vello Helk 85”. Enn Küng kõneles Vello Helgist ajaloolase ja arhivaarina ning Mart Niklus Vello Helgist ajakirjanikuna ning tema kirjavahetusest. Esitleti ÕES-i aasta-raamatut 2006.

• 10. septembril korraldas TLÜ Akadeemilise Raamatukogu väliseesti kirjanduse keskus infopäeva, kus räägiti kirjanduse kogust ja selle ajaloost, väliseesti perioodika artiklite (VEART) ja isikuloolisest (VEPER) andmebaasist, väliseesti ajalehtede digiteerimisest, väliseesti raamatute bibliograafia koostamisest ja keskus koostatud väljaannetest. Toimus Anne Valmase koosta-

tud uudisväljaande „Väliseestlaste mälestusteraamatud” esitlus.

• 11. septembril algas Marimaa pealinnas Joškar-Olas Soome-Ugri Kirjanduste Assotsiatsiooni X kongress, mis oli pühendatud soome-ugri kirjanduste tulevikule ja noorte autorite loomingule. Eestist osales kongressil kirjanike delegatsioon Soome-Ugri Kirjanduste Assotsiatsiooni presidendi Arvo Valtoni juhtimisel. Kongressil töötas proosa, luule, dramaturgia, tõlkimise, kirjastamise ja lastekirjanduse sektsioon ning oli avatud soome-ugri rahvaste kaas-aegse kirjanduse näitus. Tänavu on „Hõimurahvaste programmi” toel ilmunud juba üle 10 tõlkeraamatu, sh Valeri Alikovi poolt mäemari keelde tõlgitud Viivi Luige „Seitsmes rahukevad”.

• 12. septembril tähistati Tartu Kirjanduse Majas sümposiumiga Ervin Roos 100. sünniaastapäeva. Ervin Roos (1908–1962) oli klassikaline filoloog, kes töötas kuni 1944. aastani Tartu Ülikoolis, seejärel paguluses Lundis, kus ta kaitses 1951. aastal ka oma doktoritöö. Esinejate hulgas olid Ivo Volt („Ervin Roos antiigiurija ning -populariseerijana Eestis”), Paavo Roos („Ma olin võõras ja te võtsite mind vastu. Ervin Roos teaduslikust tegevusest Rootsisis”), Aarand Roos („Alguses oli Sõna. Ervin Roos piiblitõlketöös”), Maria-Kristiina Lotman („Eestikeelse kvantiteeriva heksameetri süsteemist”) ja Mihhail Lotman („Ervin Roos ja strukturalism”).

• 18. septembril korraldasid Lennart Meri Euroopa Sihtasutus ja Eesti Päevaleht Tallinnas Kirjanike Maja musta laega saalis avatud seminari „Lennart Meri „Hõbevalge. Reisikiri suurest paugust, tuulest ja muinasluulest””. Esinejaid oli mitme ala asjatundjate seast: raamatu uustrüki koostaja Urmas Sutrop, „Hõbevalge” illustratsioonide autor Heinz Valk, Mart Meri, kirjandusteadlased Jaan Undusk ja Hasso Krull, ajaloo-

lane Marek Tamm, keeleteadlane Kristiina Ross, arheoloog Ain Mäesalu ja geograaf Tõnu Oja. Kõik soovijad said tasuta Eesti Päevalehe uue raamatusarja „Eesti lugu” esimese teose „Hõbevalge”.

- 24. septembril leidis Tartus aset Õpetatud Eesti Seltsi koosolek, kus Reet Bender pidas ettekande „Keeleteadlane Oskar Masing (1874–1947) ja „Baltisaksa sõnaraamat””. Tartus ja Leipzigis õppinud Oskar Masing oli baltisaksa literaat ja Riias asunud baltisaksa erakõrgkooli, Herderi instituudi professor, kes aastail 1921–1939 koostas suurt baltisaksa sõnaraamatut, mis pidi kokku võtma kogu selles valdkonnas teostatud uurimistöö. 1939. aastaks oli Masing jõudnud käsikirja peaaegu trükivalmis seada. Pärast ümberasumist Saksamaale tegeles ta sellega eraviisiliselt edasi kuni jaanuarini 1945, mil Punaarmee eest põgenes des tuli kõik maha jätta. Päästa õnnestus vaid murdosa käsikirjast, mille Masingu lesk 1950. aastatel Marburgis asuvale Herderi instituudile annetas.

- 25.–27. septembrini toimus Eesti Kirjandusmuuseumis Balti Audiovisuaalsete Arhiivide Kolleegiumi, Eesti Rahva Muuseumi ja Kirjandusmuuseumi korraldusel konverents „Muutumine kui stabiilsus: audiovisuaalarhiiv uue meedia ajastul”. Konverentsil räägiti filmi-, heli- ja fotoarhiividest muutuvast maailmast. Selleks et muutustega sammu pidada, peavad arhiivid omandama uusi rolle ja oskusi, kaasa minema avalikkuse ja iseenda teisenevate vajadustega. Kiire tehnoloogilise arengu ja kogude massilise digiteerimise käigus ei tohi unustada ka ajaloolist analoogpärandit, mis vajab spetsiifilist hoolt. Osalejaid oli Eestist, Lätist, Leedust, Venemaalt, Soomest, Rootsist, Norrast, Kanadast, Tšehhist ja Indiast.

- 26.–28. septembrini toimus Tartu Ülikoolis vene kirjanduse õpetooli kor-

raldatud rahvusvaheline teaduskonverents „Kriitika ja kirjandusteadus XX sajandi vene emigrantide kultuuris”. Konverentsil käsitleti möödunud sajandi vene pagulaskultuuri esindajate kriitilisi ja kirjandusteaduslikke töid, mis analüüsivad pagulaskirjanike endi loomingut. Konverents jätkas 1960. aastal Tartu Ülikoolis alguse saanud XX sajandi vene kirjanduse ajaloo ning teooria teemadele pühendatud rahvusvaheliste teadusürituste traditsiooni, millele panid aluse Juri Lotman ja Zara Mints. Teadusüritusel osalesid tuntud vene ja eesti kirjanduse uurijad Leedust, Venemaalt, Iisraelist ja Kanadast. Esinesid Janika Kronberg (EKM), Rein Veidemann (TÜ), Aleksandr Danilevski (TLÜ), Mihhail Lotman (TÜ, TLÜ), Pavel Lavrinets (Vilniuse Ülikool), Tatjana Tsvijan (Moskva Ülikool), Jelena Pogosjan (Edmontoni Ülikool), Lea Pild (TÜ), Roman Voitehovitš (TÜ) jt.

- 29. septembril peeti Eesti Kirjandusmuuseumis Eesti ja Leedu folkloristide ühisseminari „Traditsioonid ja uuendused tänapäeva ühiskonnas II”. Oma tegemistest andsid ülevaate Leedu Kirjanduse ja Folkloori Instituudi teadurid, kes tutvustasid Leedu folkloristika praegust olukorda ja käimasolevaid projekte. Eesti folkloristid (Arvo Krikmann, Anneli Baran, Mare Kõiva, Liisa Vesik, Piret Voolaid) rääkisid viimaste aastate uuematest uurimissuundadest eeskätt folkloori lühivormide ja narratiivi uurimises.

- 29. septembril toimus Eesti Rahva Muuseumi XVI kirjasaatjate päev, kus tehti kokkuvõtteid teatmematerjali kogumise võistlusest teemal „Turism nõukogude ajal”. Võistlusele laekus 161 tööd, neist kaks Soomest. Võitjaiks tunnistati Valdeko Land ja Helju Viires. ERM on teatmematerjali kogumise võistlusi korraldanud alates 1958. aastast.